

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАКТИКУЮЧИМИ ЮРИСТАМИ: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ

Забокрицький І.І.

*асистент кафедри конституційного та міжнародного права
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. [1] з кожним роком набуває все більшої ваги. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (ЄСПЛ) від 23.02.2006 р. [2] передбачає, що суди застосовують практику ЄСПЛ, як джерело права. Однак, наскільки ефективною є дія цієї норми на практиці?

З метою спроби відповісти на це питання нами проведено опитування практикуючих юристів із різних сфер професійної діяльності (органів судової влади, прокуратури, приватних (практика/юридична) компаній) в ході якого респондентам запропоновано надати відповідь на такі запитання: 1) як часто при здійсненні вашої професійної діяльності ви використовуєте рішення ЄСПЛ (вказіть за шкалою від 1 до 5, де 1 (взагалі не використовую), 5 (використовую дуже часто); 2) наскільки ефективною ви вважаєте діяльність ЄСПЛ та систему захисту прав людини, встановлену Європейською Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р. (вказіть за шкалою від 1 до 5, де 1 (взагалі не ефективною), 5 (дуже ефективною)); 3) як, на вашу думку, слід розуміти норму, встановлену ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» (на це питання було запропоновано дати розгорнуту відповідь). В опитуванні взяли участь 47 респондентів і було встановлено наступні результати. У відповідь на перше запитання було встановлено середній результат в 2.02, на друге – в 3.06 (по органам судової влади – 2.54 та 3.27; по органах прокуратури – 1.76 та 3.17; по приватній практиці/юридичним компаніям 1.94 та 2.84). Таким чином,

частота використання практики Суду при здійсненні професійної діяльності залишається все ще дуже низькою, значно не дотягуючи навіть до середнього показника. При цьому, найбільший результат показало опитування в органах судової влади, а найменший – в органах прокуратури. Оцінка ефективності Конвенційної системи перебуває по шкалі на бал вище та якраз на середньому рівні – це свідчить про, певною мірою, «резерви» для подальшого впровадження в українську юридичну практику Конвенції та рішень ЄСПЛ. Проте, така доволі посередня оцінка ефективності ЄСПЛ та рішень ЄСПЛ нашою виходить нас на правильність думок щодо доволі скептичного їх сприйняття українськими правниками, що в тому числі зумовлює і нечасте їх використання.

При аналізі відповідей, поданих на третє запитання опитування, можна зустріти такі думки, як: «Суди України *враховують* практику Суду»; «*можуть застосовувати* практику Суду при розгляді справ»; «як Конвенція, так і практика Суду повинні застосовуватись *нарівні з національним законодавством*»; «реальне практичне застосування при вирішенні судових спорів можливе лише після докорінної реформи судової влади. Застосування *лише декларативного характеру*»; «на практиці Суди, окрім КСУ, не застосовують практику ЄСПЛ»; «дають прикладам національним судам для наслідування, превалювання природного права над «сухою буквою закону»; «норми Європейської Конвенції та практика ЄСПЛ повинні превалювати над нормами чинного в Україні законодавства та застосовуватись національними судами як безпосереднє джерело права»; «як інтегрування в правову систему України судового прецеденту як джерела права»; «суд посилається на практику ЄСПЛ, мотивуючи таким чином своє рішення, *зокрема у випадках, коли у національному законодавстві існують прогалини чи невідповідність норм*»; «вважаю, що суди можуть застосовувати рішення Європейського суду якщо не як судовий прецедент, то як *рекомендацію про порядок застосування закону*»; «Конвенція та практика Суду *це норми права*, які мають загальнообов'язкове значення»; «суди мають застосовувати нарівні з національним законодавством правові висновки ЄСПЛ, що містяться в мотивувальній частині рішення»; «відсутність

єдиної бази таких рішень, яка була б обов'язкова для судів робить їх недоступними»; «передбачає безумовне врахування положень Конвенції та практики ЄСПЛ при здійсненні правосуддя в Україні. Тобто, *в разі колізії норм законів України та процесуальних рішень ЄСПЛ виключному застосуванню підлягає практика ЄСПЛ*»; «суди мають не тільки керуватись формальним тлумаченням норм права, а й *додержуватись притаманної рішенням Європейського суду ідеї справедливості й гуманності і втілювати їх у своїх рішеннях*».

Дані цитування, взяті із опитування, проведеного автором дослідження серед правників, свідчать про доволі різне розуміння норми ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини». Зустрічаються протилежні думки, як от «декларативний характер» та «це норми права, що мають загальнообов'язкове значення». Також доволі поширеними є думки щодо «рекомендаційного характеру», «застосування у випадку колізій». Доволі неочікуваними є відповіді з посиланнями на ідеї природного права, справедливості та гуманізму, що свідчить про сприйняття окремими із респондентів тих цінностей, що були покладені в основу Конвенційної системи. Проте, більшість респондентів все ж сприймає норми Конвенції та рішень ЄСПЛ, як такі, що в основному застосовуються або можуть застосуватись (хоча самі безпосередньо використовують не дуже часто при здійсненні своєї професійної діяльності).

Збільшення ролі ЄСПЛ та рішень ЄСПЛ в українському праві є, безумовно необхідним, та допоможе не лише покращити рівень захисту прав людини, а й наблизити Україну до цінностей спільного європейського конституційного простору, що зараз активно формуються. Як відомо, в ч.2 гл. 5 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено необхідність вжиття заходів щодо включення питань оволодіння положеннями Конвенції та практики Суду до вимог професійного окремих категорій суддів, а також прокурорів, адвокатів, нотаріусів; до програм первинної підготовки та підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із

правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи. Тобто, український законодавець розуміє необхідність, попри формальне визнання норм Конвенції та рішень ЄСПЛ, як джерела права також і сприйняття норм Конвенції безпосередньо особами, що здійснюють правозастосовну діяльність.

ЄКПЛ та рішення ЄСПЛ справді формуються, як «конституційний інструмент» та становлять важливу частину українського конституційного права, є надбанням та втіленням європейських конституційних цінностей. Проте, в Україні все ще побутує доволі скептичне ставлення до норм Конвенції. Одним із способів збільшення ролі ЄКПЛ та рішень ЄСПЛ могло б бути включення при внесенні змін до існуючої або розробці нової Конституції норми, яка безпосередньо посилалась б на Конвенцію. Світова конституційна практика вже має досвід посилення безпосередньо в тексті Конституцій на міжнародні договори (як приклад, ст. 75 Конституції Аргентини, яка містить посилення на низку договорів у сфері прав людини [3]). КПК України [4] та КАСУ [5], мають посилення на практику Європейського суду з прав людини, оскільки «суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини» (ч. 2 ст.8 КАСУ); «принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» (ч.2 ст.8 КПК України). Таким чином, вважаємо, що було б доцільним викласти ч.1 ст.8 Конституції України в такій редакції «В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Принцип верховенства права застосовується з урахуванням норм Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та судової практики Європейського Суду з прав людини». Закріплення ЄКПЛ та рішень ЄСПЛ на конституційному рівні допомогло б, по-перше, утвердити в українську практику їх як «конституційний інструмент», таким чином адекватно відображаючи їх статус та характер; по-друге, підвищити їх роль та авторитет, оскільки правозастосування орієнтується в першу чергу на норми національного права та норми Конституції, як норми основного закону, що мають пряму дію; по-третє, запобігати формуванню поглядів на Конвенційну систему як на «допоміжне

джерело права», «що застосовується лише в окремих випадках, у разі виникнення колізій» та сприяти виробленню поглядів на ЄКПЛ та рішення ЄСПЛ як важливий інструмент для утвердження та належного гарантування захисту прав людини.

---

1. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

3. Constitution of Argentina, 1853 (reinst. 1983, rev. 1994). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=282508

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1386402475172462>

5. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/print1389900054266396>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ

Ішук С. І.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права

Національного університету «Острозька академія»

Одним із зобов'язань держави стосовно громадянського суспільства є нормативно-правове забезпечення процесу функціонування інститутів громадянського суспільства і, зокрема, прийняття спеціальних законів, які визначають їх правовий статус. В контексті сучасного конституціоналізму та конституційної реформи в нашій державі особливо актуальним є питання відповідності конституційних норм, якими гарантується право на свободу об'єднань, сучасним умовам функціонування та розвитку інститутів громадянського суспільства.